

İsimlerde Yapı-Anlam İlişkisi Bağlamında Kur'an Meallerine Farklı Bir Yaklaşım*

A Different Approach to the Quran Translations in the Context of the Building-Meaning Relationship in The Names

Yasin AÇIKGÖZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Turkey
yasinacikgoz028@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6084-4799

Prof. Dr. Yakup CİVELEK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Ankara, Türkiye
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Ankara, Turkey
yakup.civelek@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3448-4723

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 11.05.2022
Kabul Tarihi / Accepted : 15.05.2022
Yayın Tarihi / Published : 23.05.2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 4 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 119-135

Atf / Cite as

AÇIKGÖZ, Y. & CİVELEK, Y. (2022). İsimlerde Yapı-Anlam İlişkisi Bağlamında Kur'an Meallerine Farklı Bir Yaklaşım. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(1), 119-135.

Doi: 10.54132/akaf.1115489

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.
Ankara Hacı Bayram Veli University, Journal of Mediterranean Basin and African Civilizations is an international, scientific and peer-reviewed journal. All rights reserved.

* Bu makale hazırlanmakta olan "İsimlerde Yapı-Anlam İlişkisi Işığında Meallere Bakış" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz: Sarf ilmi (morfoloji), kelime yapısında meydana gelen değişiklikleri ele alır. Anlamda belirleyici unsur olan bu değişiklikler sayesinde eylem ile etken ortaç, edilgen ortaç, zaman, mekân, âlet, aitlik, mübalağa, mastar vb. çeşitli ilişkiler kurulur. Anlam-da etkili olan bu değişiklikler, kelime yapısı aracılığıyla gerçekleştirilir. Bazı durumlarda bu anlamlardan birini ifade etmek üze-re birden fazla yapı kullanılabilir. Bu gibi durumlarda farklı yapılar, temel anlama ek olarak yan anlamlar ifade eder. Örneğin; Allah, Kurân-ı Kerîmde dünya hayatını anlatırken **عَمِلَ** fiilinin **مُتَبَدِّلًا** aslî mastarını kullanmış ancak ahiret hayatını anlatmak için aynı fiilin hareket ve canlılık ifade eden ve **لِأَعْمَالٍ** yapısında gelen **لِأَعْمَالٍ** mastarını kullanmıştır. Anlamdaki farklılığın nedeni; aslî mastar olup sadece iş, oluş ve hareket bildiren **لِأَعْمَالٍ** yapısına göre **لِأَعْمَالٍ** yapısının, bu anlamlar yanında hareketlilik ve canlılık da ifade etmesidir. Kelimenin yapısında meydana gelen değişiklik ile ahiret hayatının daha gerçekçi olduğuna işaret edilmiştir. Bundan dolayı yapıların ifade ettiği anlamların belirlenmesi, kavranması ve kullanılarak kalıcı bir yeti haline getirilmesi önemli-dir. Bu çalışma ile hem türemiş isim yapısının ifade ettiği anlamlar belirlenmeye hem de Diyanet İşleri, Hasan Basri Çantay ve Ömer Nasuhî Bilmen'in Kurân-ı Kerîm mealleri esas alınarak bu yapıların anlamlarına ne ölçüde dikkat edildiği saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarf, Yapı, Anlam, Türemiş İsimler, Meal.

Abstract: The science of consumables (morphology) deals with the changes that occur in the word structure. Thanks to these changes, which are the determining factor in the meaning, the action and the active participle, the passive participle, the time, the place, the instrument, the belonging, the exaggeration, the infinitive etc. Various relationships are established. These changes, which are effective in meaning, are carried out through word structure. In some cases, more than one structure may be used to express one of these meanings. In such cases, different constructions convey connotations in addition to the basic meaning. For example; While describing the worldly life in the Qur'an, Allah used the original infinitive of the verb **عَمِلَ**, but used the infinitive **لِأَعْمَالٍ** for the same verb, which expresses movement and liveliness and comes in the form of **لِأَعْمَالٍ** to describe the life in the hereafter. The reason for the difference in meaning; According to the **لِأَعْمَالٍ** structure, which is the original infinitive and denotes only work, becoming and movement, the structure **لِأَعْمَالٍ** also expresses mobility and vitality in addition to these meanings. It has been pointed out that the life in the hereafter is more realistic with the change in the structure of the word. For this reason, it is important to determine the meanings of the structures, to comprehend them and to make them a permanent skill by using them. With this study, it has been tried to determine both the meanings of the derived noun structures and to determine the extent to which the meanings of these patterns are taken into consideration based on the Qur'an translations of Religious Affairs, Hasan Basri Çantay and Ömer Nasuhî Bilmen.

Keywords: Morphology, Building, Meaning, Derived Nouns, Quran Translations.

Giriş

Arap gramerine dair yapılan çalışmalar göstermektedir ki Sarf ilmi, önemini kelime yapısında lafız ve mana temelinde meydana gelen değişiklikleri konu edinmesinden alır. (Kırcı 2021, s. 123). Kelime yapısındaki değişiklikler, dilin ifade gücünü göstermekle birlikte dile zaman üstü bir kimlik kazandırmaktadır. Örneğin: "Hafif yaralı kimseye" مَجْرُوح, "Ağır yaralı kimseye" ise جَرِيح denir. Bu vb. kelime yapısı kaynaklı kullanım farklılıkları ifade zenginliği sunmaktadır (Sâmarrâî 2007, s. 53).

Kelime yapılarının ifade ettiği anlamlar sayesinde, çağın gelişmeleri karşısında Arap Diline zaman üstü bir kimlik kazandırmıştır. Ancak bu yapıların, ifade ettiği anlamlarının kullanılmaması, dile zaman olumsuz yansımaktadır. Örneğin; Arap Doktorlar Birliğinin üç dilde hazırladığı tıbbî sözlükte "dil iltihabı" anlamındaki İngilizce (glossite) kelimesinin karşılığı Arapçaya التَّهَابُ اللِّسَانِ şeklinde aktarılmıştır. Ancak Kahire Arap Dil Kurumu, افْتِغَال yapısının vücutta iltihaplanan organı anlatmada kıyasî olarak kullanılabileceğini bildirmiştir. Buradan hareketle bu kelimenin Arapça karşılığı ilgili sözlükte التَّبْسَانِ şeklinde gelmesi beklenirdi. Oysa burada افْتِغَال yapısının anlamı, anadil kullanıcıları tarafından ihmal edilmiştir (el-'Alemî 1998, s. 130). Bu durum kelime yapısının kendi bünyesinde ifade ettiği anlamların irdelenmesinin, öğrenilmesinin ve kullanılarak kalıcı bir yeti haline getirilmesinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

1. İsimlerde Yapı-Anlam İlişkisi

Sözlük anlamı "değiştirmek, dönüştürmek, bir halden başka hale sokmak" olan sarf ilmi, terim olarak İbn Usfûr (ö. 669/1270) tarafından; kök harfleri aynı olan kelimedenden farklı anlamlar türetmek üzere kelimeyi farklı yapılara uyarlama olarak tanımlanmıştır (İbn Usfûr 1996, ss. 31-32; İbn Manzûr 2004, 9/190). Bu tanımdan İbn Usfûr'un, yapı-anlam arasında bir bağ kurduğu, kelime yapısı ile birlikte anlamın da değişeceği söylenebilir.

1.1. Masterlar

Sözlükte "ortaya çıkış yeri" anlamına gelen master terim olarak; zaman ifade etmeksizin iş, oluş ve hareket bildiren, türetildiği fiilin harflerini yapısında bulunduran kelime türüdür (Abdûlgani, 145).

Sülasî fiillerin master yapıları sema'î olup kıyas yoluyla bilinemezler. Bununla birlikte birtakım şartlar altında sülasî fiillerin masterları belli yapılarda gelebilir. Geçişli ve mazi çekimde ayne'l fi'li, kesre ya da fetha olan fiillerin masterları فَغْلَا yapısında gelir. Geçişsiz ve mazi çekimde ayne'l fi'li kesre olan fiillerin masterla-

rı ise فَعْلًا yapısında gelir. Mazi çekimde ayne'l fi'li, illetli olan fiillerin mastarları ise فَعْلًا فَعَالٍ şeklinde gelir. Geçişsiz olup hastalık ifade eden fiillerin mastarları فُعَالٍ, meslek ifade edenlerin فُعَالَةٌ, ses ifade edenlerin فَعْيِيلٍ - فُعَالٍ, hareketlilik ve canlılık ifade edenlerin فَعْلَانٍ, renk ifade edenlerin فُعْلَةٌ, kusur ifade edenlerin فَعْلٍ, kaçınma ifade edenlerin فُعَالٍ, mübalağa ifade edenlerin ise تَفْعَالٍ yapısında gelir (Zerdenc 2007, ss. 74-76; Kırgız 2010, s. 216; Gündüzöz 2004, s. 185). Aynı zamanda فَعْلٍ yapısının alan, فُعُولٍ yapısının, hareket ve sükûn anlamlı kelimelerin mastarlarında kullanıldığını belirtilmiştir (Bergsträsser 1929, s. 66).

Mimli mastar ise kelimenin başına gelen fazla bir mim harfi ile başlar. İş, oluş ve hareket bildirir. Sülasî ve diğer fiillerden türetilbilir (Abdûlgani, ss. 151-152).

Aslî mastar ile mimli mastar anlam yönünden karşılaştırıldığında, aslî mastarın yalnızca iş, oluş ve hareket bildirdiği; mimli mastarın ise bundan öte somut bir anlam taşıdığı söylenmiştir (el-Ömer 2019, s. 33).

Aslî ve mimli mastar yapılarındaki değişikliklerin, anlam açısından aralarında bulunan farktan kaynaklandığı belirtilmiştir. Allah, şöyle buyurmaktadır: "وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ" "Haksızlık edenler, neye nasıl dönüşeceklerini (başlarına nelerin geleceğini) yakında görecekler"¹ Ayetteki مُنْقَلَبٍ kelimesinin, anlam yönünden انْقِلَابٍ kelimesinden farklı olduğu, انْقِلَابٍ kelimesinin sadece eylem bildirdiği oysa مُنْقَلَبٍ kelimesinin manaya aynı zamanda somut bir anlam kattığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda Zeccâc'ın (ö. 311/923), مُنْقَلَبٍ kelimesini, haksızlık yapanların varacakları yerin cehennem ateşi olduğu şeklinde açıklaması, mimli mastarın eylemin yanında somut bir anlam ifade etmesi savını destekler niteliktedir (Sâmarrâi 2007, 31-33; ez-Zeccâc 1998, 4/105).

1.2. İsm-i Hey'et ve İsm-i Merre

فُعْلَةٌ yapısı, eylemin gerçekleşme biçimini ve tarzını anlatır. Aslî mastar yapısı olan فَعْلٍ, fiilin mutlak anlamını taşımaktadır. Örneğin; الْقَتْلُ her türlü öldürme eylemini kapsarken; الْقِتْلَةُ daha özel anlamda kullanılmış ve öznenin fiili gerçekleştirme tarzını açıklamak üzere kullanılmıştır (İbn Yaş 2007, 6/57).

فُعْلَةٌ yapısı ise fiilin kaç kere gerçekleştiğini belirtir (İbn Akil 1980, s. 132).

1.3. İsm-i Zamân ve İsm-i Mekân

مَفْعَلٍ-مَفْعِلٍ yapıları zaman ve mekân bildirirler. Salim veya illetli bir fiilin muzari çekiminde ayne'l fi'l, fetha ya da damme olursa مَفْعَلٍ, kesre olursa مَفْعِلٍ

1 Şuarâ Sûresi, 26:227

yapısı kullanılır. Nakis fiillerde ise ism-i zamân ve ism-i mekân olarak مَفْعَل yapısı kullanılır (el-Hadisî 1965, ss. 278-279).

Araplar, somut isimlerden ism-i mekân türetmek için مَفْعَلَة, مَفْعَل yapısını kullanırlar. Örnek olarak; “çok ağaçlı yer” الْمَشْجَر, “çok aslanlı yer” الْمَأْسَدَة, Arap-çaya yeni giren “kahvehane” الْمَقْهَى kelimeleri verilebilir. Bu kelimeler, الشَّجَر, الْقَهْوَة gibi somut isimlerden türetilmiştir (el-Cüzû-Doğan 2010, s. 572).

Bu yapının; eylemin sebebi, ism-i mekân ve mimli mastar şeklinde üç anlam ifade ettiği belirtilmiştir (el-'Alemlî 1998, ss. 127-130).

1.4. İsm-i Âlet

فَعَالَة-فَعَال -مِفْعَال-مِفْعَالَة yapıları, araç-gereç bildirir. Bunlara ek olarak فَعَالَة-فَعَال yapıları da araç-gereç ifade etmek için kullanılabilir. İsm-i âlet, geçişli ve çekimli fiillerden türetilir (Kâbâve 1988, 173; el-Hamelâvî, 72).

فَعَال-فَعَالَة-فَعَال-فَعَال gibi yapısında şeddeli harf bulunup araç-gereç anlamı ifade eden yapılar, ayrıca mübalağa anlamı da ifade eder. Örneğin; “man-cıncık, torpil gemisi, kanca, çengel” anlamlarına gelen حُظَّاف-كُلَّاب-حَرَاقَة-قَذَّاف kelimeleri, mübalağa yapılarında gelmiş ve ism-i âlet anlamında kullanılmıştır (Sâmarrâî 2007, ss. 110-111).

1.5. İsm-i Fail

İsm-i fail; eylemi, özneyi ve bu eylemdeki yenilenme ve tekrarlanmayı ifade eder. فَاعِل yapısı, bu anlamları karşılamak için belirlenmiştir (et-Tantavî 2017, ss. 84-85; Şengül 2019, s. 25).

Allah, şöyle “نُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ” Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.)” buyurmuştur.²

Ayet-i kerimde geçen “çeviriyorduk” anlamına gelen نُقَلِّبُهُمْ kelimesi, yenilenme ve tekrarlanma ifade eden fiil yapısında; “uzatmış” anlamlarına gelen بَاسِط kelimesi ise fiile göre sebat ve devamlılık bildiren ism-i fail yapısında gelmiştir (Ebu Mûsa 1996, s. 296). Buradan gençlerin uyurken sağa sola döndürüldüklerini ancak köpeklerinin uyurken ayaklarını uzatıp toplamadığını anlaşılmaktadır. Bu anlamı zihinlerde canlandıran kelimelerin geldiği yapılarıdır.

2 Kehf Sûresi, 18:18

İsm-i fail, yukarıda görüldüğü üzere fiille karşılaştırılırsa sebat ifade etmektedir. Ancak sıfat-ı müşebbehe ile karşılaştırılacak olursa tıpkı fiil gibi eylemde yenilenme ve tekrarlanma ifade eder. Bedrüddîn, Eşce' es-Selma'nın, İbn Said'i överken, onun ölümünden sonra ne bir musibete üzüleceğini ne de güzel bir olaya sevineceğini ifade ettiği *وَمَا أَنَا مِنْ رُزءٍ وَإِنْ جَلَّ جَارِعٌ ... وَلَا بِسُرُورٍ بَعْدَ مَوْتِكَ فَارِحٌ* beytindeki, "mutlu" anlamına gelen *فَارِحٌ* kelimesine dikkat çekerek, fiilde devamlılık ifade edilmek istenmediği takdirde fiilin, gelecek zaman anlamı taşıyan ism-i fail yapısında gelmesi gerektiğini ancak fiil ile devamlılık ifade edilmek istendiği takdirde fiilin, sıfat-ı müşebbehe yapısında gelmesi gerektiğini bildirmiştir (el-Aynî 2010, 3/1445-1446).

1.6. Mübalağalı İsm-i Fail

Sülasî fiillerden türetilip, ism-i fail anlamı ifade etmekle beraber anlamda mübalağa bildiren kelimelerdir. Mübalağa anlamı, kemiyet ya da keyfiyet yönünden olabilir. Bu tür kelimeler en çok; *فَعَالٍ-فَعِيلٍ-فَعِلٍ* yapılarında gelir (et-Tantavî 2017, s. 84-85; Şengül 2019, s. 25).

Mübalağa yapılarının geçişli fiillerden türetildiği, dolayısıyla geçişsiz olup da bu yapıda gelen kelimelerin sıfat-ı müşebbehe olduğu ifade edilmiştir. Örnek olarak da *فَعِيلٍ* yapısında gelen "cömert" *كَرِيمٍ*, "cimri" *بَخِيلٍ* ya da *فَعِلٍ* yapısında gelen "nazik" *لَبِيقٍ* "zeki" *فَظِنٍ* kelimeleri verilmiştir. Bu kelimelerin geçişsiz fiillerden türetilmeleri nedeniyle mübalağa değil sıfat-ı müşebbehe anlamına geldiği söylenmiştir (Derviş 1987, s. 53). Ancak, gerek Sibeveyhi gerekse ondan sonra gelen dilbilimciler, mübalağa yapılarının geçişli ve geçişsiz fiillerde kullanılabileceğine dair örnekler vermişlerdir (el-Hadîsî 1965, s. 269).

Şimdi de yukarıda bir arada verilen mübalağa yapılarını kısaca tek tek ele alalım.

فَعَالٍ; yapısının, ara sıra yapılip tekrar ve devamlılık gerektiren fiillerde kullanıldığı belirtilmiştir (Ali 2017, s. 29).

فَعُولٍ; bu yapının, asıl olarak somut isimlerde kullanıldığı daha sonra kullanım alanının genişleyerek mübalağa anlamı da ifade etmeye başladığı söylenmiştir. Fiilin gerçekleşmesini sağlayan araç-gereç, genellikle *فَعُولٍ* yapısında gelir. Örneğin; "abdest alınan su" *الْوُضوء*, "ateş yakmak için kullanılan odun vb. maddeler" olarak isimlendirilir. Daha sonra bu anlam genişleyerek mübalağa ifade etmiştir. Yani *صَبُورٍ* kelimesi, âdeta sabır kelimesinin vücut bulmuş halini ifade eder. Çok sabır gösteren kişiye mübalağa anlamında kullanılır (Sâmarrâî 2007, ss. 100-101).

فَعِيل; yapısı, bazen sıfat-ı müşebbehe bazen mastar bazen de mübalağa anlamı taşır. Sıfat-ı müşebbehe olarak geldiğinde sahibinde sübut anlamı ifade eder. Mübalağa ifade ettiği takdirde ise sanki eylemin, öznesiyle özdeşleştiği anlamına gelmektedir (Tokmak 2017, s. 74).

مَفْعُول; yapısı, öznenin fiili gerçekleştiren araç-gereç konumunda olduğu durumlarda kullanılır. Sanki "savaşta kullanılan bir araç-gereçmiş" gibi tasavvur edilen savaşçı kişiye مَحْرَب denmiştir. Aynı zamanda bu yapı, bir eylemin sürekli tekrarlanmasını ifade eder. Bundan dolayı, hayatta sadece bir kez geçirilen suçiçeği hastası bir çocuğa مَجْدَر صَبِي denmesi eleştirilmiş bunun yerine مَجْدُور ifadesinin daha isabetli olacağı ileri sürülmüştür. Bu açıdan bakıldığında sürekli nüksetmesi nedeniyle atak geçiren kimseye مَضْرَب denmesinin ne kadar isabetli olduğu anlaşılmaktadır (el-Harîrî 1996, ss. 106-114).

1.7. İsm-i Mef'ul

İsm-i mef'ul, ism-i fail gibi türemiş bir isimdir. Bağlam içerisinde gelmezse gerçekleşen ve devamlı olmayan bir olaya ve bu olaydan etkilenen kişiye işaret eder. Ancak bağlamına göre farklı anlamlar da içerebilir. Bağlam içerisinde, gelecek ya da şimdiki zaman anlamı da kazanabilir. Örnek; şiiirinde müstehcen ifadeler kullanılan şaire, Hz. Ömer buna karşılık kavmi tarafından öldürüleceğini bildiği için "sen artık ölüsün yazık sana" مَقْتُولَ أَنْكَ وَيْلَكَ şeklinde hitap etmiştir. "Sen ölüsün" ibaresi, ism-i mef'ul yapısında, gelecek anlam ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Şimdiki zaman anlamına örnek; "suçlunun tutukluluk durumunun devam ettiğini" ifade eden مَوْقُوفًا مَالِ الْمَجْرِمِ cümlesi verilebilir. Zira buradaki "tutuklu" kelimesi, ism-i mef'ul yapısında şimdiki aman ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

İsm-i mef'ul, geçişli ve geçişsiz fiillerden türetilir. Geçişsiz fiilden türetilmesi durumunda kendinden sonra harf-i cer alır. Örnek olarak; "bağışlanmış kimse" مَعْفُوءًا عَنْهُ kelimesi verilebilir.

Bazı yapılar, ism-i mef'ul anlamında kullanılabilir. فَعِيل, bu anlamda en sık karşılaştığımız yapıdır. Bu yapı bazen sadece ism-i mef'ul anlamı taşırken bazen de ism-i mef'ul anlamının yanında mübalağa ifade eder. "Epilepsi hastası" صَرِيح, "ölü" قَتِيل, "kesilmiş hayvan" ذَبِيح, "gömü" دَفِين, "bebek" وِلِيد gibi farklılık göstermeyen fiillerde sadece ism-i mef'ul anlamı ifade eder. Ancak "yaralı" جَرِيح, "övlümüş" حَمِيد, "ezilmiş" طَجِين, "kovulmuş" رَجِيم kelimeleri gibi farklılık gösterebilecek fiillerde ise ism-i mef'ul anlamına ek olarak mübalağa anlamı da taşır. Bu bağlamda yarası ciddi olmayan kimseye جَرِيح denemez. Aynı zamanda كَرِيه kelimesi, yüzünü dahi görmek istemediğimiz derecede nefret edilen kimseyi ifade etmek için kullanılırken مَكْرُوه kelimesi, daha az nefret edilen birini anlatırken kullanılır (Helvânî 2017, ss. 261-264).

1.8. Sıfat-ı Müşebbehe

Sıfat-ı müşebbehe, üstünlük ifade etmeden devamlılık bildirmek üzere, geçişsiz fiilden türetilen bir tür sıfattır (el-Fevzân 2010, s. 210; Yenice 2021, s. 3466).

İsmi fail ile aralarındaki en büyük fark, ism-i failde eylemde yenilenme; sıfat-ı müşebbehede ise sebat söz konusudur (Şâhîn 1980, s. 117).

فَعِيل; sık kullanılan sıfat-ı müşebbehe yapısı olup geçmiş ve şimdiki zaman çekimi فُعِلَ-يَفْعُلُ olan fiillerden türetilir. Yaratılıştan gelen huy ya da karakter gibi bir özelliği ifade eder. En önemli özelliği ise devamlılık ifade etmesidir. Örneğin; Hz. Âişe, Hz. Ebubekir'in, "mahzun" bir kişiliğe sahip olduğunu anlatırken إِنَّ أَبَا بَكْرٍ فِي عَيْلٍ بِيئَةٍ كَانَتْ فِي عَيْلِ أَبِي سَيِّفٍ buyurmuştur. Buradaki أَسِيفٌ kelimesi, devamlılık ifade eden فَعِيل yapısında gelmiştir. Oysa aynı kelime Kuran-ı Kerimde, Hz. Musa hakkında yine sıfat-ı müşebbehe olup ancak devamlılık bildirmeyen فَعَلَ yapısında "عَصَبَانٌ أَسِيفًا" "kızgın ve üzgün" şeklinde gelmiştir.³ Musa'nın, kavminin buzağıya tapmasına karşın duyduğu üzüntü, gelip geçer olduğundan devamlılık ifade etmeyen فَعَلَ yapısı kullanılmıştır (Sâmarrâî 2013, ss. 111-118).

1.9. İsm-i Mensub

Bir yere, bir varlığa veya bir işe ilgiyi ve aidiyeti bildirmek için kullanılır. Kelimenin son harfinin kesre dönüştürülüp yanına şeddeli bir "yâ" harfi eklenmekle elde edilir. Nispet edilen ile ettirilen arasında sürekli birbiri ile bağlı olma ilişkisi vardır. Nispet anlamına delalet eden "yâ" harfinin şeddeli gelmesi, aralarındaki ilişkinin gücünü ifade etmektedir. Örnek olarak; "bu adam Mekkelidir." هَذَا رَجُلٌ مَكِّيٌّ cümlesi verilebilir (el-Verrâk 1999, s. 529).

Ancak bazı yapılar asıl anlamları dışında kullanılıp ism-i mensup anlamı taşıyabilirler. Bunlar;

فَعَّال; yapısı, meslek anlamı ifade etmek için kullanıldığında aitlik yâ'sı ile aynı anlamı ifade eder. Örnek olarak; "elbiseci" anlamına gelen بَتِّي-بَتَّاتٌ kelimesi verilebilir. Bu yapının aitlik yâ'sı anlamında kullanılabilmesi için sahibi ile kelime arasında süreklilik ilişkisi olması gerekir. Bu süreklilik ilişkisi, ticaret بَقَّالٌ, yetiştirme جَمَّالٌ-بَقَّالٌ ya da kullanma سَبَّافٌ yollarından birisiyle gerçekleşebilir. Zira hem satıcı, hem deve, katır vb. hayvan yetiştiricisi, hem de kılıç, bıçak vb. silah kullanan kimse bu işlerle sürekli ilişki halindedir (el-Esterâbâdî 1975, 2/84-85).

Bununla beraber aitlik yâ'sı ile aitlik anlamı ifade eden فَعَّال yapısı arasında fark vardır. Yani birbiri yerine aynı anlamı ifade etmek üzere kullanılamazlar. Aitlik

3 A'râf Süresi, 7:150

ya'sı, genel bir aitlik anlamı katarken farklı yapıların kullanılmasıyla elde edilen aitlik anlamı, görecelidir daha özeldir (Nassâr 2013, s. 234).

1.10. Düzensiz Çoğul Yapıları

Düzensiz çoğul yapılarının ifade ettiği anlamlar üzerinde birtakım görüşler ortaya konmuştur. فَعَلَّة yapısının, son harfi sahih olup فَاعِل yapısında gelen, akıllı ve eril bir isme sıfat olan kelimelerin çoğulunda kullanıldığı belirtilmiştir. Bu yapının sonundaki kapalı te harfinin ise kelimeyi, sıfat ve ifade ettiği fiilde yenilenme ve tekrarlanma anlamından koparıp isimleştirdiği belirtilmiştir. Bu çoğul yapısının en önemli özelliği toplumdaki belli bir sınıfı ifade etmesidir. Örnek olarak; سَاحِر kelimesinin çoğulu, سَحْرَة ya da كَاتِب kelimesinin çoğulu, كَتَبَة kelimeleri verilebilir. Bu tür çoğul yapılarının, eylem anlamı taşımaksızın insanlardan bir sınıfa işaret etmek için kullanıldığı söylemiştir. Yani her sihirbaz سَحْرَة çoğulu içerisinde yer almak durumunda değildir. Ya da her hâkim قَضَا içerisinde yer almayabilir. فُعَال yapısında gelen çoğullar ise hareket ve fiilde çokluk anlamı ifade eder. Örnek olarak; طَالِب kelimesinin çoğulu ile öğrencilerden bir grup ifade edilmek istenirse طَلِبَة çoğulu, ancak öğrenciliği yerine getiren kimseler ifade edilirse طُلَّاب çoğulu kullanılır. Aynı şekilde كَتَبَة - كُتَّاب çoğulları da farklı bağlamlarda kullanılır. كُتَّاب çok yazı yazan kimseler için kullanılırken; كَتَبَة ise yazı yazma işiyle uğraşan grubu anlatırken kullanılır. Sâmerri, burada belli bir alanda bir araya gelen meslek grubunun ya da zümrenin üyelerini kapsayacak isimlendirmenin فَعَلَّة yapısıyla ifade edileceğini belirtmiştir.

فُعَل yapısı ise görünen bir eylemi çokça yerine getirme anlamı taşır. فُعَل yapısı, فُعَال yapısında gelen çoğullara göre daha çok hareket ifade eder. Nitekim فُعَال yapısında bulunan med harfi yani uzatma hareket ile ters orantılıdır. O halde bünyesinde med harfi olmayan yapılar daha çok hareket ifade eder (Sâmerri 2013, ss. 164-169).

فَوَاعِل yapısı, فُعَل gibi فَاعِلَة yapısında gelen sıfatların çoğulunda kullanılır. Ancak bu yapıda gelen çoğulların, daha çok sebat ifade etmesi nedeniyle sıfatların değil isimlerin çoğulunda kullanıldığı söylenmiştir. Örnek olarak; رُحَل kelimesinin, "çok seyahat eden yolcular" anlamında kullanıldığını; رَوَاجِل kelimesinin ise "asil deve" anlamındaki رَاحِلَة kelimesinin çoğulu olarak kullanılması verilebilir. Görüldüğü üzere örnekte geçen "çok seyahat yapan yolcular" sıfat iken, "asil develer" isimdir. Bu yapı, yine birçok ismin çoğulunda kullanılmıştır. Örneğin; "felaket" anlamındaki نَازِلَة kelimesi, anlamca isimleşmesi nedeniyle çoğulu فَوَاعِل yapısında نَوَازِل şeklinde gelmiştir. O halde فُعَل yapısının, görülebilen bir eylemin birçok kez gerçekleştiğini anlatmakla beraber sıfat soylu kelimelerin çoğulunda kullanıldığı söylenebilir. فَوَاعِل yapısı ise isim soylu kelimelerin çoğulunda kullanılmakta ve sebat ifade etmektedir (Sâmerri 2013, ss. 175-184; el-Ömer 2019, s. 35).

2. Meallerde Yapı-Anlam İlişkisi

Bu bölümde; Diyanet İşleri, Hasan Basri Çantay ve Ömer Nasuhî Bilmen melalleri üzerinden yapı-anlam uygunluğu değerlendirilecektir.

2.1. Mastar Örnekleri

Örnek 1

Allah, şöyle buyurmuştur: “وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً”⁴ “Beytullah’ın yanında onların namazı ıslık çalmak ve el çırpıktan ibarettir”⁴

مُكَاءٌ; “ıslık çaldı” anlamındaki مَكَّوًا - يَمْكُو - مَكَا fiilinin فُعَال yapısında semai mastar olup çıkan sese delalet eder (Sâfi 1995, 9/214).

مُكَاءٌ kelimesi, ilgili meallerin tümünde sanki kelimenin sadece iş, oluş ve hareket bildiren aslî mastarı مَكَّوًا kullanılmış gibi “ıslık çalmak” şeklinde çevrilmiştir. (Bilmen, 3/1183; Çantay 1990, 1/260; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 197). Oysa kelime yapısının ifade ettiği ses anlamı dikkate alınarak “ıslık” diye çevrilebilirdi.

Örnek 2

Allah, şöyle buyurmuştur: “وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي”⁵ “Sanada, ey Mûsâ, sevilesin diye tarafımızdan bir sevgi bırakmıştım”⁵

Ayetteki مَحَبَّةً kelimesi, مَفَعَلَةً fiilinin مَحَبَّ حَب yapısında gelmiş mimli mastarıdır. Sonundaki kapalı te harfi ise mübalağa ifade eder (Sâfi 1995, 16/369). Ayrıca daha önce belirtildiği üzere mimli mastar gerçekleşen eylemin son noktasını ifade eder.

İlgili meallerde, mimli mastar ve kelimenin sonunda mübalağa için gelen kapalı te harfinin kelimeye kattığı anlam yansıtılmaksızın hepsinde sanki aslî mastarmış gibi “sevgi” olarak aktarılmıştır. (Çantay 1990, 2/567; Bilmen, 4/2069; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 341). Oysa kelimenin geldiği yapı gereği ifade ettiği mübalağa anlamı, “karşı koyulmaz bir sevgi” olarak okura yansıtılabilirdi.

2.2. İsm-i Hey’et ve İsm-i Merre Örnekleri

Örnek 1

Allah, şöyle buyurmuştur: “قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا”⁶ “Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük”⁶

4 Enfâl Sûresi, 8:35

5 Tâhâ Sûresi, 20:39

6 Mü’minûn Sûresi, 23:106

شَفْوَةٌ kelimesi, “saptı” anlamındaki شَقِيَ fiilinden türetilmiş ve durum ve tarz bildiren فِعْلَةٌ yapısında gelmiştir (Ali 2018, s. 144).

Kelimenin, Diyanet mealinde “azgınlığımız”, Hasan Basri Çantay mealinde “bedbahtlığımız”, Ömer Nasuhi mealinde ise “şekâvetimiz” şeklinde çevrildiği görülmektedir. (Çantay 1990, 2/626; Bilmen, 5/2310; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 381). Ancak bu kelime geldiği yapının anlamına daha uygun şekilde “sapıtışımız veya yoldan çıkışımız” şeklinde aktarılabilirdi.

Örnek 2

Allah, şöyle buyurmaktadır: “وَلَيْنُ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ” “Andolsun, onlara Rabbinin azabından hafif bir esinti dokunsa”⁷.

Ayet-i kerimde geçen نَفْحَةٌ kelimesi, “esti ve koku vb. yayıldı” gibi anlamlara gelen نَفَخَ fiilinden türetilmiş ve ism-i merre yapısında kullanılmıştır. Ayette dokunan azabın azlığını anlatmak üzere başvurulmuş yollardan bir tanesi de fiilin bir kez gerçekleştiğini ifade etmek üzere ism-i merre yapısının kullanılmasıdır (Sâfi 1995, 17/36; ez-Za’bî 2014, s. 29). Ayette, dokunan cehennem azabının hafifliği seçilen ifadelerin yanı sıra fiilin sadece bir kez gerçekleştiğini bildiren ism-i merre ile de ortaya konmuş ve cehennem ehlinin buna bile dayanamadıkları belirtilmiştir. Böylece muhataba cehennem azabının şiddeti hissettirilmeye çalışılmıştır.

Kelimenin, meallerin genelinde “hafif bir esinti onlara dokunsa” şeklinde çevrilip ism-i merre anlamına yer verilmediği görülmektedir. (Çantay 1990, 2/588; Bilmen, 4/2151; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 356). Oysa bu anlam “hafif bir esinti bir defacık dokunsa” anlamında ifade edilebilirdi. Bu anlam okuyucunun zihninde resmedilen tabloyu tamamlamak adına daha etkili olurdu.

2.3. İsm-i Zamân ve İsm-i Mekân Örnekleri

Örnek 1

Allah, şöyle buyurmuştur: “قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ” “her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti”⁸.

Ayet-i kerimde geçen مَشْرَبٌ kelimesi, “içti” anlamına gelen شَرِبَ-يَشْرَبُ kelimesinden, fiilin gerçekleştiği yeri yani çeşme, pınarı ifade etmek üzere مَفْعَلٌ yapısında kullanılmıştır (Sâfi 1995, 1/141).

7 Enbiyâ Sûresi, 21/46

8 Bakara Sûresi, 2/60

Kelime, meallerde “pınar, çeşme vb.” olarak kelime yapısına uygun olarak çevrilmiştir. Hasan Basri Çantay mealinde ise kaynak dil odaklı çeviriye gidilerek bu ifade, “su alınan yer” şeklinde aktarılmıştır. (Çantay 1990, 1/24; Bilmen, 1/58; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 12).

Örnek 2

Allah, şöyle buyurmuştur: “سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ” “O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir”⁹

Ayet-i kerimede geçen ve مَطَّلَع kelimesi, “doğdu, ortaya çıktı” anlamlarındaki مَطَّلَع-بَطَّلَع kelimesinden türetilmiş ve mimli mastar olarak kullanılmıştır. Ancak Kisâi (ö.189/805), bu kelimeyi, مَطَّلَع şeklinde kesre ile okumuş ve ism-i zamân anlamında kullanıldığını bildirmiştir (el-Halebî 1985, 7/544; Vâhîdî 2009, 24/198).

Diyanet mealinde, kelimeye “tan yerinin ağarması” şeklinde, mastar anlamı verilirken diğer meallerde kelimeye “tanyeri ağarıncaya” şeklinde, ism-i zaman anlamı verilmiştir. (Çantay 1990, 3/1207; Bilmen, 8/4070; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 694). Bu ihtilafın nedeni kelime yapısının farklı anlamlar taşımaya müsait olmasıdır. Bu durumlarda bağlam, anlamın belirlenmesi için önemlidir (Halil 2020, ss. 283-284).

2.4. İsm-i Âlet Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةٌ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ” “Süleyman’ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurt gösterdi”¹⁰

Ayetteki مِنْسَأَةٌ kelimesi, “kovdu,” anlamındaki نَسَأَ kelimesinden türetilmiş ve ism-i âlet anlamı ifade etmesi için مَفْعَلَةٌ yapısına uyarlanmıştır. Sopa, baston vb. anlamlara gelir (Sâfi 1995, 22/211).

Kelime, ilgili meallerde, yapısına uygun olarak “asa” şeklinde çevrilmiştir. (Çantay 1990, 2/1762; Bilmen, 6/2851; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 473).

2.5. İsm-i Fail Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضٌ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَصَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ” “... sana vahyolunanlardan bir kısmını göz ardı edeceksin ve o yüzden göğsün daralacak”¹¹

9 Kadr Süresi, 97/5

10 Sebe’ Süresi, 34/14

11 Hüd Süresi, 11/12

صَائِقُ kelimesi, “canı sıkıldı” anlamındaki يَضِيقُ-صَائِقُ fiilinden türetilmiş ism-i fâildir. Zemaşşerî (ö. 538/1144): “Peygamberimizin üzüntüsünün gelip geçeri olduğunu vurgulamak için özellikle صَائِقُ kelimesinin kullanıldığı belirtilmiştir. Oysa “صَيِّقُ” kelimesi kullanılsa idi bu üzüntü huy, karaktermiş gibi Peygamberliğe yakışmayacak bir şekilde anlaşılabilirdi” demiştir (Zemaşşerî 1986, 2/382).

İlgili meallerde kelimenin, “göğsün daralacak/daralarak/daralıp” şeklinde, üzüntünün geçiciliğini vurgulayacak biçimde kelime yapısına uygun çevrildiği söylenebilir. (Çantay 1990, 1/327; Bilmen, 3/1450; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 239).

2.6. İsm-i Mef'ul Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَعْنِ بِالْأَمْسِ” “sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz”.¹²

Ayetteki حَصِيدًا kelimesi, “biçti” anlamında يَحْصِدُ – حَصَدَ fiilinden türetilmiş olup ism-i mef'ul anlamındaki فَعِيل yapısında kullanılmıştır (Sâfi 1995, 11/109).

Daha önce de belirttiğimiz gibi فَعِيل yapısı, ism-i mef'ul anlamı yanında mübalağa da ifade eder.

Kelime, ilgili meallerde “kökünden yolunmuş vb.” şeklinde kelime yapısının ifade ettiği mübalağa anlamına uygun olarak çevrilmiştir. (Çantay 1990, 1/309; Bilmen, 3/379; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 227).

2.7. Mübalağalı İsm-i Fail Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “وَكَذَلِكَ نُرَىٰ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ الْمَلَكُوتِ وَالْأَرْضِ” “işte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümlerini ve nizamı gösteriyorduk”.¹³

Ayet-i kerimde geçen مَلَكُوت kelimesi anlam yönünden مُلْك gibi olmakla beraber sonundaki “vav ve te” harflerinden dolayı anlamda mübalağa ifade eder (ez-Zeccâc 1998, 2/265).

Kelime, Diyanet mealinde “hükümdarlık”, Ömer Nasuhi mealinde ise “melekût” şeklinde hedef dil okurundan uzak bir şekilde çevrilmiştir. Ancak Hasan Basri Çantay, yapısının ifade ettiği mübalağa anlamını ifade edecek şekilde “büyük mülk” olarak çevirmiştir. (Çantay 1990, 1/194; Bilmen, 2/907; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 148).

12 Yûnus Sûresi, 10/24

13 En'âm Sûresi, 6/75

2.8. Sıfat-ı Müşebbehe Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ” “Çünkü onlar (vicdanları hakka kapalı) kör bir kavim idiler”.¹⁴

Ayet-i kerimede geçen عَمٍ kelimesi, sıfat-ı müşebbehe olan فَعَلٍ yapısında gelmiştir. Daha öncede belirttiğimiz üzere bu yapı, manevi hastalık ya da hastalık niteliğinde “şımarıklık, böbürlenmek” أَثِير-بَطِر gibi hareketlilik ve heyecan ifade eden durumları anlatmak üzere kullanılır (el-Ömer 2019, s. 34).

Kelimenin, Ömer Nasuhi meali haricinde “vicdanları hakka kapalı vb.” ifadelerle, geldiği yapıya uygun çevrildiği görülmektedir. Ancak Ömer Nasuhi, “kör” olarak çevirip körlüğün maddi mi manevi mi olduğunu belirtmemiştir. (Çantay 1990, 1/226; Bilmen, 2/1036; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 172).

2.9. İsm-i Mensub Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ آيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ” “Allah, kullara asla zulmedici değildir”.¹⁵

فَعَالَ yapısı, burada ism-i mensub anlamında kullanılmıştır. Zira burada mübalağa anlamında olması halinde Allah’a, azı ya da çoğu caiz olmayan zulüm isnat edilmiş olur. İsm-i mensub anlamında olması durumunda ise Allah her türlü zulümden tenzih edilmiş olur (İbn Âdil 1998, 6/91).

Kelime, meallerde mübalağa andıracak “zulmedici vb.” ifadelerle çevrilmiştir. (Çantay 1990, 1/113; Bilmen, 1/510; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 82). Oysa kelimenin ism-i mensub anlamı göz önünde bulundurularak “zulüm sahibi değildir” şeklinde çevrilebilirdi.

2.10. Düzensiz Çoğul Yapıları Örnekleri

Allah, şöyle buyurmuştur: “وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ” “Sihirbazlar Firavun’a geldiler”.¹⁶

سَحَرَةٌ kelimesi, çokluk ifade eden فَعَلَةٌ yapısında gelmiştir. Sâmarrâî'nin “kelimenin sonundaki te harfinin kelimeyi, sıfat ve ifade ettiği eylemde yenilenme anlamından koparıp isimleştirdiğini ve ayrıca bu çoğul yapısının toplumdan bir sınıfı ifade etmek içindir” dediğini yukarıda belirtmiştik.

14 A'râf Sûresi, 7/64

15 Âl-i İmrân Sûresi, 3/182

16 A'râf Sûresi, 7/113

Kelime, meallerde "sihirbazlar vb." şeklinde aktarılmıştır. (Çantay 1990, 1/233; Bilmen, 2/1068; Altuntaş ve Şahin 2011, s. 178). Oysa Sâmarrâî'nin bahsettiği anlam, meallere "sihirbazlar takımı/ sınıfı" şeklinde yansıtılabildi.

Sonuç

İsimlerde bina-anlam ilişkisi bağlamında hazırlanan bu çalışmada;

Sarf ilminin, Arap Dili ifade zenginliğine katkı sunan, kelime yapılarının taşıdığı anlamlardan yararlanarak dile zaman üstü kimlik kazandıran çok önemli bir ilim olduğu yeniden ortaya konmuştur. Bundan dolayı yapılan çalışmalarda sarf ilmine daha fazla yer verilmeli, önemi göz ardı edilmemelidir.

Aynı zamanda sarf ilmi aracılığıyla kelime yapılarında meydana gelen değişikliklerin bazı morfolojik anlamları gösterdiği tespit edilmiştir.

Bu morfolojik anlamların ayırmsanması, dinî ve edebî metinlerde anlaşılması ve kalıcı bir yeti haline gelebilmesi için sarf konularından taviz verilmemeli aksine kelime yapılarının ifade ettiği anlam farklılıkları üzerinde durulup bu farkındalık öğrenciye kazandırılmalıdır.

Aynı zamanda bu makalede, ilgili mealler, kelime yapısındaki değişiklikler açısından değerlendirilmiştir. Kelime yapısındaki değişikliğin neden olduğu morfolojik anlamın, meallere yansıtılmakta zaman zaman sorunlar yaşandığı saptanmıştır. Bu sorunsal, ayetle verilmek istenilen mesajın, muhataba ulaştırılmasının önüne geçmektedir. Yukarıda verilen ayetlerde özellikle ses ifade eden فُعَالٌ, ism-i hey'et, ism-i merre, mimli mastar gibi yapıların ifade ettiği anlamların, meallere yansıtılmadığı saptanmıştır. Böylece meal çalışmalarında morfolojik anlama önem verilmesi gerektiği gerçeğine ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Abdülgani, Eymen Emîn. *es'Sarf'ül-Kâfi*. Kahire: Dârü'l Tefvikiyye, ts.
- Ali, İbrahim Abo. *Belağat İlmine Göre Türemiş Kelimelerin Yapıları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2017.
- Ali, Nasr Said Abdulmaksud Hasan. «Tenevvû'l-Masadir'il-Fi'il-Vahid fi'l-Kıraati'l-Kur'anîyye ve Eserihi fi'l-Ma'na.» *Havliyyetü Külliyyeti Üsuliddin ve'd Da'veti'l İslamiyye* 10 (2018): 131-210.
- Bergsträsser, Gotthelf. *et-Tatavvur'un-Nahvî li'l Lügati'l Arabiyye*. Kahire: Darû's-Semâh, 1929.
- Derviş, Abdullah. *Dirâsetiün fi İlmî's-Sarf*. Mekke: Mektebetüt-Ṭâlib, 1987.
- Ebu Mûsa, Muhammed. *Hasâisût-Terâkib Dirâsetün Tahliyyetün li Mesâil'il İlm'il-Meânî*. Kahire: Mektebet'ü Vehbe, 1996.
- el-'Alemlî, İdrîs. «La İttizane illa bi'l Evzan.» (*el-Lisanü'l-Arabî*), no. 45 (Aralık 1998): 127-143.
- el-Aynî, Mûsâ b. Ahmed. *el-Makâşidü'n-Nahviyye fi şerhi Şevâhidi Şürûhi'l-Elfiyye*. Kahire: Darû's-Selâm, 2010.
- el-Cûzû, Mustafa Ali, ve Yusuf Doğan . «Dilin Doğal Yapısı Sarf Kurallarının Önünde Gelir.» (*C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*) 14, no. 2 (2010): 569-573.
- el-Esterâbâdî, Muhammed b. el-Hasen. *Şerhuş-Şâfiye*. Beyrut: Dar'ül-Kütübül-İlmîyye, 1975.
- el-Fevzân, Abdullah B. Salih. *Ta'cilün-Nedâ bi Şerhi Katrîn-Nedâ*. Dammâm: Daru İbni'l-Cevzî, 2010.
- el-Hadîsî, Hatîce Abdürrezzâk. *Ebniyyetü's-Sarf fi Kitâb Sibeveyhî*. Bağdat: Mektebetü'n-Nehda, 1965.
- el-Halebî, Yûsuf b. İbrâhîm. *ed-Dürrü'l-Maşûn fi Ūlûmi'l Kitâbi'l Mekkûn*. Şam: Dârü'l Kalem, 1985.
- el-Hamelâvî, Ahmed b. Muhammed. *Şeza'l-Arf fi Fenni's-Sarf*. 1. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, tarih yok.
- el-Harîrî, Alî b. Muhammed. *Dürretü'l-Gavvâş fi Evhâmi'l-Havâş*. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1996.
- el-Ömer, Muhammed. *Meânî's-Sarfîyye li Kelimatil-Kur'an-il Kerim*. Karabük: Karabük Üniversitesi, 2019.
- el-Verrâk, Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abdullah. *'İlelu'n-Nahv*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- et-Tantavî, Muhammed. *Tasrif'ul-Esmâ*. Kuveyt: Darû'z Zahiriyye, 2017.
- ez-Za'bî, Bâsel Faysal Sa'd. «Dirâsetün Tatbikiyyetün li Masdarey Merretî ve'l Hey'etî fi'l-Kür'an-il Kerim.» *Mecelletü'l Ulûm ve'd Dirâsetü'l İnsaniyye* 2, no. 1 (2014): 24-37.
- ez-Zeccâc, İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*. 5. Cilt 5. Beyrut: Âlemül-Kütüb, 1998.
- Gündüzöz, Soner. «Arapçanın Potansiyeli: Arapçada Kelime Türetim Yollarına İlişkin Bir İnceleme.» (*Marife Dergisi*) 4, no. 2 (2004): 177-196.
- Halil, Abdülkerim. «Teğayyüratü's-Sarfîyye fi Esmâ'il-Mekân ve'z-Zaman ve'l-Âlet.» *Mecelletü Ulûmü'l Lügati'l-Arabiyye ve Edebiha* 17, no. 45 (2020): 281-296.

- Helvânî, Muhammed Hayrî. *el-Mugni'l-Cedîd fi İlmi's-Sarf*. Beyrut: Dâru's-Şark el-Arabî, 2017.
- İbn Âdil, Ömer b. Nüriddin Ali. *el-Lübâb fi 'Ulûmi'l-Kitâb*. Beyrut: Dar'ül-Kütübül-İlmîyye, 1998.
- İbn Akil, Abdullah b. Abdirrahmân b. Abdillâh. *Şerhu İbn Akil alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. 20. Cilt 4. Kahire: Dârü't-Tûrâs, 1980.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed. *Lisânü'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrût: Dar'u Sâdîr, 2004.
- İbn Usfûr, Ali b. Mü'min b. Muhammed b. Ali. *el-Mümti' fi't-Taşrif*. 1. Beyrût: Dâru'l-Ma' rife, 1996.
- İbn Yaîş, Yaîş b. Ali b. Yaîş b. Muhammed. *Şerh Mufasssal*. Kahire: Tîbâati'l-Münîriyye, 2007.
- Kâbâve, Fahreddin. *Tasrifü'l Esmâ ve'l-Ef'al*. Beyrut: Dârü'l Meâ'rîf, 1988.
- Kırcı, Recep. *Ebû Ali el-Fârisî'nin Sarf İlmindeki Yeri*. Ankara: Fecr Yay. 2021.
- Kırgız, Mustafa. «Arap Dilinde Mastar ve Önemi.» (*Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*) 15, no. 1 (Haziran 2010): 209-226.
- Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*. çev. Ömer Nasuhi Bilmen. İstanbul: Nesa Basım Yayın, 8 Cilt. ts.
- Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. çev. Hasan Basri Çantay. İstanbul: Elif Ofset, 15. Basım, 3 Cilt, 1990.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Nassâr, Hamûd Nâsir. «Ebniyetû's Sârfiyye Tahmil Ma'na Nisbe.» *Mecellet'û Câmîâtü'n-Nâsr*, 2013: 225-237.
- Sâfi, Mahmud. *el-Cedvel fi i'rabi'l-Kur'âni'l-Kerim*. Dimeşk: Daru'r-Reşid, 1995.
- Sâmarrâi, Fâzıl Sâlih. *Ma'âni'l-Ebniyah fi'l-'Arabiyya*. 2. Ürdün: Dâr'û Ammar, 2007.
- Sâmarrâi, Muhammed Fâzıl. *Sarf'ul-Arabî Ahkamun ve Ma'anin*. Beyrut: Dar'û İbnü Kesîr, 2013.
- Şâhîn, Abdussabûr. *Menhec Savtî li Binyeti'l-Arabîyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Şengül, Hümeýra. *Arapça'da Esmâ-i Hüsnâ Üzerine Sarf ve Semantik Açından Bir İnceleme*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019.
- Tokmak, Mustafa. *Arap Dilinde İsm-i Fâil ve Mübalağa Vezinleri*. Çorum: Hitit Üniversitesi, 2017.
- Vâhîdî, Muhammed b. Ali. *Tefsir'ül-Basit*. Riyad.: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Sûüd el-İslamîyye, 2009.
- Yenice, Mehmet. «Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe ve Mübâlağa Vezinleri.» *Social Sciences Studies* 7, no. 86 (2021): 3465-3475.
- Zemahşerî, Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmi'zi't Tenzil*. Beyrut: Dar'ül Kitabi'l Arabî, 1986.
- Zerdenc, Muhammed Kerem. *Usûsû'd Ders'is Sarfi fi el-Arabîyye*. 4. Usûsû'd Ders'is Sarfi fi el-Arabîyye, Gazze: Dar'ül-Mikdâd, 2007.

